

СТАРИКОВ Г.М.

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЇ ІЗ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ XVIII-XIX ст. (1929-1934 рр.)

Стаття присвячена науковій роботі, що проводилася в межах Комісії по вивченню соціально-економічної історії України XVIII-XIX ст. Української Академії наук в умовах початку репресій проти інтелігенції.

Наприкінці 1920-х років, із послабленням впливу на справи ВУАН М.С.Грушевського, спричиненого початком наступу радянського керівництва на його школу, Д.І.Багалій знову повернувся до активної участі в академічних комісіях. Найбільш детально у його епістолярії представлено діяльність Комісії з вивчення соціально-економічної історії України XVIII-XIX ст. у зв'язку з історією революційної боротьби (далі - КВСЕІУ). У свій час до цієї проблеми у межах свого дослідження зверталась О.М.Богдашина¹. Але перед автором не стояло завдання спеціального дослідження діяльності цієї установи, тому цей момент у її праці ніяк не виокремлюється і подається вкрай мало даних про КВСЕІУ. Значно ґрунтовніше до цього питання підійшов І.В.Верба. Він є автором монографій, присвячених життю та творчості найбільш діяльних членів КВСЕІУ - Н.Д.Полонської-Василенко² та О.П.Оглоблина³. Також ним у співавторстві із С.М.Кіржаєвим опубліковано частину листів О.П.Оглоблина до Д.І.Багалія, більшість з яких містить відомості про цю Комісію⁴.

Але слід зазначити, що дослідника переважно цікавила не сама КВСЕІУ, а лише дві постаті з числа її членів. Також ним не використано повною мірою весь комплекс листів, якими обмінювались між собою Д.І.Багалій, Н.Д.Полонська-Василенко та О.П.Оглоблин з приводу функціонування Комісії. І.В.Вербою змальовано лише загальну картину існування КВСЕІУ, при цьому деякі моменти висвітлено або побіжно, або про них не згадано зовсім. До цього ще можна додати і той факт, що у збірнику документів з історії Національної академії наук України практично відсутні матеріали, присвячені КВСЕІУ⁵.

Д.І.Багалій практично весь час перебував у Харкові. Тому з огляду на те, що йому необхідно було перебувати в курсі справ КВСЕІУ, яка входила до очолюваних ним установ у Києві, і взагалі подій у ВУАН, вчений інтенсивно листувався з найбільш близькими до нього людьми - О.П.Оглоблиним та Н.Д.Полонською-Василенко. Їхні листи при цьому зовсім не дублюють, а суттєво доповнюють один одного.

Таким чином, Д.І.Багалій був добре обізнаний і стосовно тих справ, про які О.П.Оглоблин не згадував через їхню неприємність для нього як керівника Комісії. До того ж Н.Д.Полонська-Василенко як секретар КВСЕІУ у деяких питаннях була краще поінформована, ніж О.П.Оглоблин, а через зв'язки свого чоловіка М.П.Василенка - і у справах ВУАН.

Стариков Григорій Миколайович - аспірант Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського НАН України

На момент створення КВСЕІУ (1929 р.) Д.І.Багалій і Н.Д.Полонська-Василенко вже давно знали одне одного (познайомилися через М.П.Василенка, з яким вчений тісно співпрацював від самого початку створення Академії наук). З О.П.Оглоблиним Д.І.Багалій познайомився лише наприкінці січня 1926 р. (запис про їхню зустріч у своєму щоденнику київський вчений зробив 1 лютого)⁶. На той час О.П.Оглоблин готувався до захисту своєї докторської дисертації і змушений був звернутись до Д.І.Багалія за допомогою, бо через свій конфлікт із М.С. та О.С.Грушевськими міг зазнати у цій справі значних труднощів (детально про цей момент йдеться у праці І.В.Верби⁷). Зустріч двох вчених допоміг влаштувати аспірант О.П.Оглоблина М.З.Левченко (керівник Видавництва Академії наук, прийомний син А.Ю.Кримського). Як видно зі щоденника О.П.Оглоблина, обидва науковці були задоволені знайомством⁸. Їхнє зацікавлення один одним мало двосторонній характер, оскільки Д.І.Багалій бажав залучити молодого талановитого науковця до праці в очолюваних ним установах, а О.П.Оглоблин діставав підтримку впливового академіка. Також важливим об'єднувальним фактором для них (у тому числі й Н.Д.Полонської-Василенко) стали суперечності з М.С.Грушевським.

29 березня 1926 р. О.П.Оглоблин попросив Д.І.Багалія дати відзив на його працю *“Очерки истории украинской фабрики. Предкапиталистическая фабрика”*⁹, а 10 червня за сприяння останнього і М.Є.Слабченка успішно захистив в Одесі докторську дисертацію¹⁰. Але привітати свого протеже із затвердженням йому докторату Укрнаукою Д.І.Багалій зміг лише через півтора року (29 грудня 1927 р.)¹¹. За кілька місяців після захисту своєї роботи О.П.Оглоблин надіслав до очолюваної Д.І.Багалієм Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури документи, необхідні для того, щоб обійняти штатну посаду у цій установі¹². Також він дістав згоду харківського вченого на переведення трьох своїх аспірантів (М.З.Левченка, П.М.Логвина і М.З.Грицяя) до цієї самої установи і створення на цій основі київського аспірантського філіалу кафедри¹³. Але коли його задум майже здійснився, М.С.Грушевський зумів домогтися скасування Укрнаукою починань молодого вченого¹⁴. Д.І.Багалій повідомив О.П.Оглоблина 30 грудня 1926 р. про несподіване рішення Малої президії Укрнауки, яка скасувала свою попередню постанову і рекомендувала його аспірантам подавати заяви на вступ до кафедри історії України М.С.Грушевського. Одночасно і харківській кафедрі запропонували переглянути свою постанову відносно зарахування до своїх штатних працівників О.П.Оглоблина. Сам Д.І.Багалій як керівник наукової установи отримав зауваження щодо своїх дій у цій справі. Він запевнив О.П.Оглоблина, що постанова Укрнауки остаточна і змінити її не вдасться. Тому від затвердження аспірантів за харківською кафедрою доведеться відмовитися. Також Д.І.Багалій закликав колегу відмовитись і від будь-яких дій, через які потім можуть постраждати згадані вище аспіранти. Єдине, що у цій ситуації він міг вдіяти, - це підтвердити прийняття О.П.Оглоблина до членів його кафедри¹⁵.

“Апогеєм творчого єднання та особистих стосунків” назвали І.В.Верба та С.М.Кіржаєв працю Д.І.Багалія і О.П.Оглоблина у Комісії із вивчення соціально-економічної історії України XVIII-XIX ст. у зв'язку з історією революційної боротьби¹⁶. Новостворена установа входила до

структури Академії наук і мала працювати при Кафедрі історії України доби торговельного капіталу (з половини XVIII до початку XIX ст.), яку очолював Д.І.Багалій¹⁷. У своїх листах Д.І.Багалій і О.П.Оглоблин почали обговорювати проект створення і діяльності Комісії ще на початку 1929 р. Так, 6 лютого О.П.Оглоблин гаряче підтримав ідею Д.І.Багалія про заснування академічної установи, яка б об'єднала науковців із Києва, Харкова та Одеси, і висловився за надання їй організаційних форм. На його думку, вже тепер можна було визначити основні теми, над якими працюватиме нова Комісія: *“Повстання Петра (в зв'язку з подіями політичними початку XVIII ст.), Гайдамаччина, Запоріжжя, Заселення Південної України, “Історія Русов”, Декабризм, Повстання 1831 р., Військові поселення, Кирило-Мефодіївці, Селянські рухи першої половини XIX ст., Організація дореформеної фабрики, Казенна фабрика за кріпацької доби, Повстання 1863 року, Історія української економічної думки тощо (я згадую тут за теми, що над ними тепер працюють деякі дослідники, зв'язані з Кафедрою нашою)”*¹⁸. Також він запевняв, що фактично вже є матеріали для перших наукових засідань КВСЕІУ і тому *“Праць”* Комісії¹⁹.

21 квітня 1929 р. відбулося перше неофіційне засідання Ради Комісії у складі О.П.Оглоблина, Н.Д.Полонської-Василенко, В.О.Романовського та В.В.Міяковського. О.П.Оглоблин повідомив присутнім, що протокол засідання I Відділу (на якому постановили створити КВСЕІУ) від 4 квітня підписаний 18 числа і направлений до Президії Академії наук. Далі вони визначили основні принципи складання робочих планів установи на п'ять років і на 1929-1930 рр. Для цього до наступного засідання (29 квітня) треба було зібрати відомості про тематику наукових досліджень членів Комісії, про що О.П.Оглоблину доручили повідомити членів КВСЕІУ у Харкові: О.Д.Багалій-Татаринову, М.І.Яворського та М.В.Горбаня. Також планувалось запропонувати членство у Комісії з Одеси - М.Є.Слабченку, Є.О.Загоровському, з Харкова - В.О.Барвінському, Н.Ю.Мірзі-Авакянц, із Києва - М.Ф.Тищенко й В.М.Базілевичу. Важливим завданням присутні визначили домагатися надання КВСЕІУ окремого приміщення²⁰. А 14 травня 1929 р. з'явилась і постанова Президії ВУАН про заснування Комісії²¹.

Наступною важливою подією стало обрання керівника Комісії. Тимчасово виконуючим ці обов'язки був О.П.Оглоблин. 4 липня 1929 р. конкурсна комісія I Відділу мала визначитись із кандидатурою постійного керівника. Д.І.Багалій як тодішній голова I Відділу безапеляційно наполягав на обранні О.П.Оглоблина: *“Мені невідомі ймення інших кандидатів, але добре знаючи його науково-педагогічну роботу на протязі багатьох років, добре знаючий також як історик України і давній дослідник української історіографії усіх сучасних працівників на різних галузях української історії, можу одверто і з повною відповідальністю сказати, що О.П.Оглоблин в повній мірі відповідає тим вимогам, що були поставлені мною, яко головою “Комісії по виучуванню соціально-економічної історії України доби торговельного капіталу”. Другого такого кандидата, що відповідав би в більший або хоч в такій же мірі цим вимогам я не знаю”*²². О.П.Оглоблина обрали на цю посаду, але не затвердили у Президії ВУАН. Як і з докторатом справа ця почала затягуватись на невизначений термін. Так само не поспішали і з наданням приміщення для Комісії. Щоб якось зрушити справу

з мертвого місця, Д.І.Багалій дозволив О.П.Оглоблину звертатись в усіх справах Комісії до відповідних установ ВУАН від його імені²³. О.П.Оглоблин кілька разів намагався зустрітись із завгоспом ВУАН, але той або не приходив, або заявляв, що у нього немає ключів. 29 жовтня 1929 р. він повідомляв Д.І.Багалія, що Комісія не має ані приміщення, ані меблів і досі не затверджено штатних працівників. Вчений просив його використати свої зв'язки, щоб пришвидшити цю справу, особливо щодо затвердження на посаді, оскільки, не отримуючи заробітної плати, він змушений читати велику кількість лекцій, а це, у свою чергу, негативно відбивається на науковій роботі²⁴. Н.Д.Полонська-Василенко, приєднуючись до прохання О.П.Оглоблина, додавала, що у своїй роботі члени Комісії змушені обмежитись суто телефонними розмовами. Також вона зазначала, що вже підготувала свою доповідь і може з нею виступати²⁵.

Незабаром ситуація ще більше ускладнилася. Президія ВУАН висловила зауваження відносно того, що Комісія має занадто довгу назву і, користуючись цим формальним приводом, передала справу на розгляд до Комісії із планування. Там додали нових закидів щодо невідповідності КВСЕІУ меті і завданням I Відділу і запропонували перенести її на III Відділ або ліквідувати. Також висловлювались заперечення і проти того, щоб О.П.Оглоблин обіймав посаду керівника Комісії. Всі ці події залишили у Н.Д.Полонської-Василенко таке враження, що *“є якийсь диригент чи диригенти...”*²⁶. До того ж, М.І.Яворський запропонував I Відділу передати йому головування у КВСЕІУ. Д.І.Багалій, хоч цього і не допустив, але змушений був вилучити з тематики Комісії історію революційних рухів²⁷. За таких обставин О.П.Оглоблин навіть висловив припущення, що посади керівника Комісія взагалі не отримає і треба просити хоча б затвердження за Комісією посади наукового співробітника²⁸. Виходом із цієї складної ситуації став компроміс між Д.І.Багалієм та М.І.Яворським, який знайшов своє відображення у їхній спільній з М.Є.Слабченком записці про раціоналізацію комісій I Відділу. Фактично цей документ являв собою домовленість про розподіл між ними установ М.С.Грушевського. Також записка розмежовувала і тематику комісій Д.І.Багалія і М.І.Яворського. Останній створював окрему Комісію революційної боротьби на Україні у XIX-XX ст. (Комісія революційних рухів), але при цьому дослідження соціально-економічної історії України та польських повстань 30-х і 60-х років XIX ст. залишалось у віданні установи Д.І.Багалія²⁹. А 31 жовтня 1929 р. на основі цих домовленостей на засіданні I Відділу прийняли рішення про комісії Д.І.Багалія і М.І.Яворського³⁰.

6 грудня 1929 р. відбулося перше офіційне засідання КВСЕІУ. На ньому Н.Д.Полонська-Василенко виступила з доповіддю *“Майно запорізької старшини як джерело для соціально-економічного вивчення історії Запоріжжя”*³¹. Тоді ж у *“Пролетарській Правді”* учень О.П.Оглоблина К.Є.Антипович вмістив замітку про це засідання. Незабаром Комісія отримала і приміщення, але невідремontоване, в якому ще не можна було повноцінно працювати³². Але ситуація зі штатами Комісії все ще залишалась не з'ясованою. Д.І.Багалію в Укрнауці, посилаючись на подання з Академії, запропонували відмовитись від посад керівника і технічного співробітника у Комісії. Натомість обіцяли затвердити посади двох наукових працівників. Д.І.Багалій висловив рішучий протест проти такого вирішення справи у

розмовах із представниками Укрнауки В.Є.Бутвиним та М.І.Яворським і подав з цього приводу доповідну записку голові Укрнауки Ю.І.Озерському. У ній він наполягав на необхідності двох посад для Комісії: керівника і наукового співробітника, на яких пропонував затвердити О.П.Оглоблина і Н.Д.Полонську-Василенко відповідно³³. 18 грудня 1929 р. Д.І.Багалій зумів домогтися постанови Укрнауки стосовно затвердження О.П.Оглоблина на посаді керівника Комісії, але рішення Президії ВУАН у цій справі все ще залишалось потрібним³⁴. А 27 грудня Укрнаука його запевнила, що призначення О.П.Оглоблина і Н.Д.Полонської-Василенко відбудеться з 1 січня 1930 р. Президія ВУАН пояснила у своєму листі, який Д.І.Багалій сприйняв як “смішний”, що сталась помилка, внаслідок якої так довго не затверджували за Комісією посади керівника³⁵.

Але питання про керівника Комісії було поставлене на засіданні Президії ВУАН тільки 17 січня 1930 р. На ньому О.П.Оглоблина помилково затвердили тимчасово виконуючим обов’язки керівника КВСЕІУ з 1 січня 1930 р.³⁶ Потім цей документ переробили, і 3 лютого 1930 р. він повідомив Д.І.Багалія, що епопея із затвердженням керівника Комісії нарешті благополучно завершилась³⁷. Н.Д.Полонську-Василенко затвердили на посаді наукового співробітника 1-го розряду³⁸ і наприкінці січня 1930 р. вона приступила до виконання обов’язків секретаря Комісії³⁹.

Як бачимо, весь 1929 р. Комісія провела у вирішенні організаційних і кадрових питань, внаслідок чого розпочати наукову роботу як штатна одиниця ВУАН змогла тільки 1 січня 1930 р.⁴⁰ КВСЕІУ мала у своєму складі, окрім двох штатних працівників, чимало нештатних співробітників (кількість яких у різний час становила від 10 до 23 осіб). До них належали М.Є.Слабченко, М.І.Яворський (які так і не встигли розпочати роботу), О.Д.Багалій-Татарінова, В.О.Романовський, К.Є.Антипович, Г.Є.Жураківський, М.Ф.Тищенко, Д.Є.Бованенко, О.І.Баранович, М.М.Ткаченко, І.І.Кравченко, В.Я.Камінський, Т.М.Гавриленко, П.В.Клименко, К.І.Кушнірчук, Л.О.Окиншевич, О.М.Степанишина, П.К.Федоренко, В.О.Фесенко, В.Д.Юркевич⁴¹, В.О.Ганцова-Класен, М.В.Горбань⁴², А.І.Козаченко, О.І.Назарець, Д.Ф.Соловей⁴³, Н.Ю.Мірза-Авакянц, О.Г.Водолажченко, І.Ф.Єрофеев (хоча останній дізнався, що він є членом КВСЕІУ лише тоді, коли його Н.Д.Полонська-Василенко попросила надіслати до Комісії звіт за 1930 р.)⁴⁴. Першочерговими завданнями Комісії стали випуск I тому “*Праць КВСЕІУ*” і організація засідань із науковими доповідями.

План збірки праць був складений О.П.Оглоблиним вже давно. 3 лютого 1930 р. він описав Д.І.Багалію його структуру. Відкриватися I том мав “*Переднім словом*” Д.І.Багалія, п’ятирічним планом діяльності Комісії та науковими звітами усіх членів КВСЕІУ за 1929 р. Центральне місце відводилось архівним матеріалам з історії Запоріжжя (Н.Д.Полонської-Василенко та І.І.Кравченко), польського повстання 1863 р. (Д.І.Багалія)⁴⁵ та декабристського руху на Україні (О.Д.Багалій-Татарінової)⁴⁶. О.П.Оглоблин підготував для збірника дві розвідки: “*До історії порцеляно-фаянсової промисловості України*” та “*Закавказький транзит і Україна в першій половині XIX ст.*”⁴⁷. До I тому подали статті В.О.Фесенко (“*Перша домна Луганського ливарного заводу*”), Н.Ю.Мірза-Авакянц (“*Що дають твори*

В.І.Леніна для методології вивчення селянського господарства другої половини ХІХ стор.”), а також обіцяли незабаром надіслати В.О.Романовський, В.О.Барвінський та М.В.Горбань⁴⁸. Але виконати у повному обсязі цей план не вдалося. Своїх статей Н.Ю.Мірза-Авакянц, В.О.Барвінський та М.В.Горбань не надіслали, а для своєї публікації І.І.Кравченко ніяк не давав передмови і його дослідження відклали спочатку на ІІ том, потім змушені були перенести на ІІІ⁴⁹, а у липні 1931 р. він забрав свою статтю і рішуче відмовився брати участь у збірнику взагалі⁵⁰. І том спочатку сформувався без їхніх досліджень, але друкарня внаслідок свого завантаження надовго затримала вихід збірника⁵¹. За цей час В.О.Барвінський та М.В.Горбань встигли надіслати свої статті⁵².

Незважаючи на негаразди із І томом, Комісія паралельно працювала і над формуванням ІІ тому. До нього увійшли наступні розвідки і матеріали: В.О.Ганцова-Класен. *“Військові обивателі (з соціально-економічної історії Слобожанщини у другій половині ХVІІІ ст.”*; В.О.Барвінський. *“Проект адміністративної реформи на Лівобережній Україні П.О.Румянцева”*; М.Ф.Тищенко. *“Проект податкової реформи на Лівобережній Україні П.О.Румянцева”*; Д.Ф.Соловей. *“Безпосередній довіз Харківськими купцями на Слобожанщину р. 1802 закордонних товарів через Радзивілівську митницю”*; О.І.Назарець. *“До історії дрібного маєтку напередодні реформ 1861 року на Лівобережжі”*; Д.І.Багалій. *“Студентський бунт у Харківському університеті 1858 року”*; М.В.Гніп. *“Звільнення Драгоманова з Полтавської гімназії”*; Г.Є.Жураківський. *“Матеріали до історії Полтавської громади”*⁵³.

На початку грудня 1930 р. ІІ том пройшов редакторську правку⁵⁴ і цього самого місяця був зданий до друкарні⁵⁵, де з вересня чекав своєї черги ІІ том⁵⁶. ІІ том побачив світ під назвою *“Нариси з соціально-економічної історії України”* лише 1932 р. (датований 1931 р.), а ІІ - почали друкувати, але виданий він так і не був⁵⁷. Роботу ж над формуванням ІІІ тому взагалі не пощастило завершити, хоча на кінець 1930 р. для нього вже було зібрано матеріалів на 14 друкованих аркушів⁵⁸.

Набагато складнішим завданням для КВСЕІУ виявилось залучення своїх членів до виступів із науковими доповідями. Основна кількість доповідей робилась Д.І.Багалієм (про організацію та територію розповсюдження польського повстання 1863 р.)⁵⁹, О.П.Оглоблиним (Правобережно-українська мануфактура кінця ХVІІІ ст., повстання Петра Іваненка (Петрика) 1692 р.)⁶⁰ та Н.Д.Полонською-Василенко (присвячені соціально-економічній історії Запоріжжя та Півдня України)⁶¹. Крім них протягом 1930 р. виступили: 31 березня - М.В.Горбань (*“Пасквіль на Павла Г”*⁶², текст цієї доповіді він згодом переробив на статтю *“Пасквіль 1800 р.”*⁶³, яку надав Комісії для друку у ІІ томі *“Праць”*⁶⁴) і В.О.Романовський (*“Війна 1735-1739 рр. та її вплив на сільське господарство Гетьманщини”*)⁶⁵, наприкінці травня - Г.Є.Жураківський (*“З історії освіти на Україні на поч. 1860-х рр.”*) та О.Д.Багалій-Татарінова (*“Військова таємна поліція на Україні в першій чверті ХІХ ст.”*)⁶⁶, 21 листопада - О.І.Баранович (спочатку тема доповіді звучала *“Про принципи й наслідки статистичного обчислення людності України перед Хмельниччиною”*⁶⁷, але потім була дещо звужена до *“Залюднення воєводства*

Волинського напередодні Хмельниччини” і являла собою вступ до збірника статистичних таблиць про населення Волині 1629 р.)⁶⁸.

Відповідно до календарного плану Комісії такі доповіді мали відбуватись 1 і 21 числа щомісяця⁶⁹. Витримати ж такий графік на практиці КВСЕІУ не змогла. Н.Д.Полонська-Василенко з цього приводу зазначала: *“Хиба нашої комісії - повний індивідуалізм половини членів, які й на засідання не ходять і на вимоги не відгукуються ані словом”*. Засідання Комісії регулярно відвідували лише О.П.Оглоблин, Н.Д.Полонська-Василенко, а також *“актив”* із трьох чоловік: В.О.Романовський, Г.Є.Жураківський та М.Ф.Тищенко⁷⁰. О.П.Оглоблин просив Д.І.Багалія допомогти зобов’язати членів Комісії робити одну доповідь на рік та надавати відомості про них, щоб можливо було складати план діяльності КВСЕІУ на рік. Також він сподівався, що дозволить не приїздити на засідання, а лише надсилати тексти виступів, зможе покращити ситуацію⁷¹. Але суттєвих зрушень у цьому аспекті роботи Комісії досягти не вдалось, навпаки, у 1931 р. справа із доповідями виявилася ще гіршою, ніж торік. Н.Д.Полонська-Василенко так описала перші засідання Комісії 1931 р.: *“Вчора [12 січня] було засідання Комісії, дуже невдале: прийшли Тищ[енко], Журак[івський], а з сторонніх - Ярошев[ич] (доповідач) та 1 гість. Доповідь Ярош[евича] знято - він мріяв про широку дискусію, а статтю Гніпа прочитали, про Лукашевича. Присутні Журак[івський] та Ярош[евич] сказали більше про Лукашевича, ніж автор статті”*⁷², *“Позавчора [22 лютого] було засідання: читав Ярошев[ич], поставила я й мою доповідь, але за пізнім часом зняла. Присутні були: наш актив - Тищенко, Жураківський та 3 сторонні... Сумно”*⁷³.

1931 р. КВСЕІУ завершувала із значно гіршою статистикою кількості наукових доповідей, ніж попередній. Протягом року на засіданнях Комісії виступили тільки четверо її членів: Д.І.Багалій, О.П.Оглоблин, Н.Д.Полонська-Василенко та Г.Є.Жураківський (останній зачитав звіт про відрядження до Москви, а згаданий А.І.Ярошев[ич] був членом іншої Комісії - Народного господарства)⁷⁴. Один із небагатьох активних членів Комісії В.О.Романовський зачитати свою доповідь *“Організація перепису 1666 р.”* не зміг через конфлікт з іншим членом КВСЕІУ - М.М.Ткаченком. Останній готувався друкувати переписні книги 1666 р. у виданні Археографічної Комісії, а для *“Праць”* КВСЕІУ готував статтю на цю тему. Незважаючи на це, О.П.Оглоблин та Н.Д.Полонська-Василенко радили В.О.Романовському виступити із доповіддю. До того ж вона була внесена до плану діяльності Комісії на 1931 р. М.М.Ткаченко напередодні виступу В.О.Романовського *“заявив йому по телефону, в брутальному тоні, протест”* і останній зняв свою доповідь⁷⁵.

О.П.Оглоблин прийняв цю справу дуже близько до серця і вирішив домогтися дозволу від Президії Відділу поставити доповідь на засіданні Комісії. Н.Д.Полонська-Василенко так описувала подальші події: *“...як кажуть в Академії, почалася “война Алой и белой Розы” - був бій двох керівничих [М.М.Ткаченко - керівник Археографічної Комісії, О.П.Оглоблин - КВСЕІУ] і врешті-решт вони помирилися, переклавши всю вину на В.Ол. [Романовського], який нібито зірвав план роботи Комісії, і цикл несподівано “засудив його вчинок”. Чим він “зірвав” роботу - я не розумію. У чому його вина - я теж не добачаю. І визнавати, що він зірвав план роботи Комісії,*

коли він виконав поставлену ним тему і має готову працю на 2 1/2 арк. - ніяк не можна та ще в нашій Комісії, де 3/4 не виконали своїх зобов'язань, доповідей не читали і не читатимуть. Головне те, що інцидент роздуває О.П. [Оглоблін], який каже, що не згоджується ставити надалі цю доповідь В.О. [Романовського], тому що вона зробила багато прикрого йому"⁷⁶. В.О.Романовського дуже засмутила підтримка О.П.Оглоблиним резолюції, яка його засуджувала, і він навіть збирався припинити своє членство у КВСЕІУ⁷⁷. Але ситуація у Комісії все-таки поступово нормалізувалась. Цьому значною мірою посприяв компроміс у вигляді затвердження В.О.Романовському річного звіту (цим фактично знімалось звинувачення у зриві роботи Комісії) і визнання за ним права прочитати згадану доповідь, правда, без зазначення терміну, "коли-небудь"⁷⁸.

Проблема із доповідями не могла не вийти поза межі Комісії. 6 квітня 1931 р. на засіданні циклу (9 січня 1931 р. Президія Відділу прийняла рішення про створення 4 циклів: історичного, економічного, соціологічно-філософського та мистецтва. Існувало дві думки щодо характеру циклів: 1) вони мають характер суто науковий, адміністрація залишається в руках президії Відділу (цю позицію обстоював М.С.Грушевський); 2) цикл - одиниця адміністративно-наукова, на чолі її стоїть бюро, яке одержує за це платню. Усі справи, як-то командировання тощо, ідуть через бюро циклу, бюро Відділу, бюро Президії ВУАН. Перевагу дістала друга думка⁷⁹. Звіт КВСЕІУ за 1930 р. був розкритикований і відправлений назад на доопрацювання. Головними недоліками у роботі Комісії називалися занадто велика кількість членів і відсутність наукових доповідей, а також брак методологічних доповідей та самокритики. Як бачимо, перша частина зауважень є цілком об'єктивною. Н.Д.Полонська-Василенко писала Д.І.Багалію, що звіт переробить, але "головне - нам треба щось зробити з ними [членами Комісії]: ніхто не дає доповідей, не відвідує засідань. Як одужаю - почнемо засідання, але знов у трьох [маються на увазі вона, М.Ф.Тищенко та Г.Є.Жураківський]"⁸⁰.

Після офіційних зауважень на адресу Комісії О.П.Оглоблін та Н.Д.Полонська-Василенко спробували реорганізувати її роботу. Для цього вони створили низку бригад, кожна з яких мала відповідати за певну ділянку роботи КВСЕІУ: редакційно-видавничу, соцзмагання, шефську, контролю над виконанням річного плану, харківських співробітників. Крім цих, також утворили ще кілька бригад, не зазначених у плані Комісії, для підготовки наукових матеріалів (з історії розробки корисних копалин, опрацювання молдавських джерел). Робота бригад позитивно відбилась на діяльності КВСЕІУ, але наукові доповіді продовжували залишатись її ахіллесовою п'ятою⁸¹.

О.П.Оглоблін був змушений у липні 1931 р. поставити перед Д.І.Багалієм питання про наявність у Комісії "мертвих душ" і необхідність кадрових змін⁸². Разом з тим він визнавав, що нештатних членів Комісії не можна виключати з її складу, хоч вони "працюють взагалі мало, а головне - ми ніяк не можемо зв'язати їх певними планами й термінами". О.П.Оглоблін пропонував домогтися ще однієї штатної посади, а стрижнем складання і виконання річного плану КВСЕІУ зробити працю штатних членів Комісії - киян (тобто його і Н.Д.Полонської-Василенко), а з харків'ян - лише Д.І.Багалія та О.Д.Багалій-Татаринової⁸³.

Незабаром його твердження про непрацездатність Комісії знайшло яскраве підтвердження у тому, що після літніх відпусток члени КВСЕІУ змогли зібратись на своє перше засідання лише 12 листопада 1931 р. О.П.Оглоблин констатував неприємний для нього як керівника факт: *“Матеріал для засідань маємо, хоч нема де правди діти - більшість членів Комісії не тільки нічого не роблять, а навіть не хочуть працювати”*⁸⁴. Тепер він рішуче виступив за виключення з Комісії усіх її харківських членів (крім Д.І.Багалія та його доньки) та перегляд складу киян. Відповідно і поданий план роботи КВСЕІУ на 1932 р. передбачалось суттєво змінити: зробити базисом теми досліджень штатних працівників, а праці нештатних, що залишаться, використати для *“перевиконання плану”*⁸⁵.

Д.І.Багалій погодився з О.П.Оглоблиним у тому, що *“самим вузьким місцем в діяльності нашої комісії являється питання про склад її співробітників”*⁸⁶. На відміну від керівника Комісії, він не поділяв думки про необхідність термінових радикальних змін у складі членів установи. Оптимальне вирішення проблеми Д.І.Багалій вбачав у відкритті аспірантури при КВСЕІУ. Залучення молодих наукових сил мало позитивно відбитись на динаміці доповідей, оскільки аспіранти могли б виступати як із власними доповідями, так і своїх наукових керівників з числа членів Комісії. Головною перешкодою для втілення цієї ідеї ставала нестача у КВСЕІУ коштів на оплату наукового керівництва. Стосовно того, що співробітники Комісії погодяться керувати роботою аспірантів на безоплатній основі, Д.І.Багалій мав великі сумніви⁸⁷. У кінцевому ж підсумку, головним чином через швидку смерть Д.І.Багалія, реформувати Комісію так і не вдалося.

При цьому також слід зауважити, що брак доповідей зумовлювався не тільки не завжди сумлінним ставленням членів Комісії до своїх обов'язків, а й іншими мотивами, які відкрито не називались. У своєму листі до Д.І.Багалія від 16 січня 1932 р. Н.Д.Полонська-Василенко обмовилась про те, що виступати із доповідями не *“не хочуть”*, а *“не наважуються”*. До того ж річні звіти тих, хто не робив доповідей, просто затверджувались, якщо вони виконали свою тему, а звіти виступаючих ще мали пройти обговорення на Відділі⁸⁸. На той час кампанія зі знищення української науки йшла повним ходом і першими під удар потрапляли, як правило, саме ті вчені, які активно працювали. Спочатку від них вимагали самокритики, згодом їхні праці оголошувались немарксистськими, а ще через деякий час висувалось звинувачення в українському буржуазному націоналізмі. Наслідки ж могли бути різними - від звільнення з роботи (іноді із заборороною викладати) до арешту і заслання. Переважна більшість співробітників КВСЕІУ сповна все це на собі відчула.

Із самого початку своєї діяльності КВСЕІУ перебувала у полі зору компартійних органів, які щоразу посилювали критику на її адресу. Їхнє головне завдання тоді полягало у знищенні школи М.С.Грушевського, але випадки проти установ Д.І.Багалія вказували на те, що незабаром настане і його черга. Своїми заявами про прийняття марксизму він лише здобував відстрочку, а не недоторканність. Так, у статті С.С.Кокошка *“У наступ проти буржуазної історичної науки”* (*“Пролетарська Правда”*, за 18/III і 21/III 1930 р.) стверджувалось, що в Україні найбільше поширені дві історичні школи: *“типова буржуазно-ідеалістична”* М.С.Грушевського (об'єкт критики

автора) і “економічно-матеріалістична”, до якої належать Д.І.Багалій, О.П.Оглоблин, М.Є.Слабченко та інш. Крім цієї згадки про Д.І.Багалія та О.П.Оглоблина у статті більше не йшлося⁸⁹. Але вже 18 листопада на сторінках тієї ж “*Пролетарської Правди*” С.С.Кокошко, крім установ М.С.Грушевського, критично висловився і на адресу КВСЕІУ. Зокрема, він вказав на наявність серед її членів “*еклектиків різного гатунку*” і незадовільну працю Комісії (підготувала лише один том праць). Подібні твердження викликали занепокоєння у О.П.Оглоблина і він запропонував Д.І.Багалію виступити із спростуванням цих закидів, бо на момент появи статті С.С.Кокошка до друку були готові два томи. Крім того, серед членів Комісії 10 осіб входили до Товариства істориків-марксистів⁹⁰. Д.І.Багалій не схотів цього робити⁹¹. Скоріш за все, він сподівався на те, що ці критичні зауваження не матимуть продовження і швидко забудуться. Публічне ж спростування могло викликати небажаний резонанс. Але справдитись цим сподіванням не вдалося.

Того самого року з’явилась стаття іншого історика-партійця Т.Т.Скубицького. У ній Академія наук називалась “*наиболее сильным очагом мелкобуржуазного и буржуазного направления*”⁹². Причину такого стану речей автор вбачав не тільки у діяльності установ М.С.Грушевського, а й “*довольно влиятельной и до сих пор слабо разоблаченной*” групи псевдомарксистів у складі Д.І.Багалія, О.П.Оглоблина, М.І.Яворського, О.Ю.Гермайзе, М.Є.Слабченка та інш.⁹³ Останні троє вже були офіційно засуджені і невдовзі будуть репресовані, тому згадка прізвищ Д.І.Багалія та О.П.Оглоблина поряд з їхніми являла собою доволі тривожну тенденцію.

Дуже швидко Д.І.Багалій підготував відповідь Т.Т.Скубицькому. У ній він визнавав, що ще не може перейти на “*рейки ортодоксального послідовного марксизму*” і що у його працях “*ще нема чіткого удосконаленого діалектичного матеріалізму*”⁹⁴. При цьому Д.І.Багалій намагався всіляко відмежуватись від своїх колег, нагадуючи, що він особисто і очолювані ним установи багато зробили для викриття т.зв. “*яворщини*” та “*шкідницької, контрреволюційної*” діяльності С.О.Єфремова, О.Ю.Гермайзе, М.Є. і Т.М.Слабченків⁹⁵. Редакція “*Прапора марксизму*” відмовилась друкувати цю відповідь. Тоді Д.І.Багалій надіслав її О.П.Оглоблину для публікації у “*Записках*” Відділу ВУАН⁹⁶. Останній знайшов у відповіді деякі неточності, на які змушений був звернути увагу Д.І.Багалія. Так, наприклад, той писав, що М.І.Яворського “*було виключено з Комуністичної партії за ворожу пролетаріату антимарксистську, антиленінську ідеологію, виявлену ним в його працях по історії України*”⁹⁷. О.П.Оглоблин вказував на помилковість такого твердження, наводячи пояснення С.В.Косіора: “*М.Яворский исключен не за свои ошибки в истории, а за сокрытие своего темного прошлого*”⁹⁸. Тому, очевидно, Д.І.Багалій мав дещо переробити свою відповідь перед тим, як здати до друку. До того ж О.П.Оглоблин обіцяв написати і надіслати йому своє спростування на статтю Т.Т.Скубицького⁹⁹. Д.І.Багалій не встиг цього зробити. Його відповідь надрукована В.В.Кравченком¹⁰⁰, але вона не містить уточнень та зауважень О.П.Оглоблина.

Наступний 1931 р. повною мірою справдив побоювання, викликані статтею Т.Т.Скубицького. О.П.Оглоблин змушений був пережити арешт (йому висунули звинувачення - “*протаскування українського націоналізму*”

в наукову роботу”, але звільнили за нестачею доказів)¹⁰¹ та принизливу процедуру “дискусії” з приводу його праць, яка відбулась 27-28 травня 1931 р. за ініціативи Київського філіалу Товариства істориків-марксистів. Н.Д.Полонська-Василенко була там присутня і написала Д.І.Багалію лист, у якому детально описала побачене: “Останній день - 28, публіки було дуже мало, взагалі її було мало і тому було в актовім залі погано чути. Виступали студент, студентка, Кокошко, Баранович (той поклав на нього всю відповідальність за нашу комісію: брак соцзмагання, шефства, ударництва тощо); сам О.П. [Оглоблин] - який визнав в значній мірі свої хиби, [зокрема] рецензії на Слабченка та Яворського, і, як кажуть, цей виступ відбувся добре наслідках. Наступними виступали Загорецький та Скубицький. Той, між іншим, закидав, що він цитує Фельдмана, який є член товариства, на чолі якого, як почесний голова, стоїть Пилсудський”¹⁰². Результатом обговорення стала резолюція, у якій праці О.П.Оглоблина визнавались немарксистськими і він виключався з лав істориків-марксистів, але права працювати в Академії наук та викладати не позбавлявся. При цьому з обуренням відмічався виступ К.Є.Антиповича, який став на захист свого вчителя. А наступного дня Комісія із планування вщент розкритикувала план КВСЕІУ на 1932 р. Комісії пропонувалось відмовитись від досліджень деяких тем (польське повстання 1863 р. Д.І.Багалія, освітній рух на Україні в період промислової революції - 40-50-ті роки XIX ст. Г.Є.Жураківського та інш.) і змінити назву Комісії на “феодальну”. Ще одним суттєвим недоліком у діяльності Комісії називалась тематична нерозмежованість з Комісією реврухів: І.І.Кравченко та В.Я.Камінський подали однакові теми двом установам¹⁰³.

Усі ці події викликали у Д.І.Багалія страх за власну долю. Він нещиро писав О.П.Оглоблину, що не знає наслідків “дискусії” про його праці (хоч прекрасно знав про них із листа Н.Д.Полонської-Василенко) і повідомляв про звільнення з Харківського Інституту історії української культури, пояснюючи цей крок нестачею посад наукових співробітників для аспірантів, які завершили навчання, а також постійним проживанням вченого у Києві¹⁰⁴. О.П.Оглоблин розумів, що ухвала Інституту скерована перш за все проти нього, яка до того ж ставила його у скрутне матеріальне становище (про що Д.І.Багалій також знав)¹⁰⁵, але поставився із розумінням до мотивації свого старшого колеги. На стосунках вчених цей факт негативно не відбився і О.П.Оглоблин зберіг на все життя до Д.І.Багалія почуття вдячності і поваги, а не образи¹⁰⁶.

Випадок з О.П.Оглоблиним спонукав членів КВСЕІУ написати заяву для участі у соцзмаганні із зобов’язанням зробити доповідь самокритичного змісту¹⁰⁷, а восени Комісія мала виступити з критикою своїх видань¹⁰⁸. Наприклад, О.П.Оглоблин двічі виступив на засіданнях Комісії із методологічно-критичними доповідями “*Методологія історії фабрики на Україні*” та “*Буржуазні концепції історії українського господарства*”¹⁰⁹. З приводу соцзмагання КВСЕІУ спочатку зробила пропозицію Комісії реврухів, але та не дала ніякої відповіді і змагатись довелось з Комісією Близького Сходу¹¹⁰.

Ще одним фактором, який значно обмежував роботу Комісії, стало суттєве, з року в рік, зменшення її фінансування. Так, на 1931 р. їй було надано

для виконання запланованих тем 2300 крб. та 35 друкованих аркушів (просили 3000 крб. і 80 друкованих аркушів)¹¹¹. На 1932 р. виділялось вже 1800 крб., а видавнича квота зменшувалась до 9 друкованих аркушів (Комісія ж сподівалась отримати 3800 крб. та 40 аркушів друку). Все це змушувало Комісію не тільки скорочувати свої річні плани, але і відмовлятися від замовлених для своєї бібліотеки книжок¹¹².

1932 р. розпочався із перевірки праць українських філософів на предмет наявності у них троцькізму. Прихильниками ідей Л.Д.Троцького визнали О.І.Загорулька, І.І.Врону, Я.Розанова (працювали в Комісії філософсько-соціологічній при Кафедрі марксизму-ленінізму ВУАН). Разом з ними до групи "*троцькістів*" потрапив і секретар II Відділу О.М.Камишан¹¹³. Згодом ці науковці були репресовані, як і багато інших українських вчених. Хмари над Д.І.Багалієм почали збиратись ще з 1930 р. Тоді, крім згадуваних вже критичних статей на свою адресу, він пережив і значно більш прикрі моменти, як втрата посади голови Історико-Філологічного Відділу, його розформування і усунення на місце другого заступника голови нового, Соціально-Економічного Відділу. Спробували його усунути і від керівництва Харківським науково-дослідним інститутом історії української культури, але тоді йому вдалось відстояти свої позиції ціною численних поступок (наприклад, звільненням О.П.Оглоблина). Установи, якими керував Д.І.Багалій, зазнали численних перевірок і чисток. Звістка Н.Д.Полонської-Василенко про виявлення в Академії "*троцькістів*" викликала у Д.І.Багалія побоювання, що незабаром можуть так само засудити і його праці та спонукала готуватись до прилюдного каяття. Виступити з ним він мав на нараді українських істориків у Харкові у лютому 1932 р., але 9 лютого помер від запалення легенів¹¹⁴.

Після смерті Д.І.Багалія КВСЕІУ деякий час ще продовжувала працювати. Обов'язки голови Комісії виконував О.П.Оглоблин. Упродовж 1932-1933 р. вона навіть змогла створити свої філіали у Луганську та Чернігові¹¹⁵. 1 квітня 1933 р. КВСЕІУ приєднала до Археографічної Комісії і на базі цих установ створили Історико-Археографічний інститут, який ліквідували у 1934 р.¹¹⁶ Ще будучи членами КВСЕІУ О.П.Оглоблин і Н.Д.Полонська-Василенко двічі (1932 і 1933 рр.) звертались до Президії II Відділу з проектом вшанування пам'яті Д.І.Багалія, який передбачав видання творів покійного, надання Комісії його імені, влаштування кабінету у Музеї діячів культури та встановлення меморіальної дошки на будинку, у якому він жив у студентські роки (Театральна, 3)¹¹⁷. На той час деякі твори покійного вченого (наприклад, "*Історія колонізації Слобідської України*") були ними відредаговані та підготовлені до друку. Але обставини тоді не дозволили реалізувати цей проект. Втільюватись ідея видання творів Д.І.Багалія почала тільки з 1999 р. зусиллями В.В.Кравченка.

Протягом усього часу свого існування КВСЕІУ працювала у надзвичайно несприятливих умовах, які сковували творчі сили її співробітників і не давали їм змоги реалізувати свій науковий потенціал. Постійно перебуваючи під прицілом критики і зауважень, змушена спростовувати закиди на свою адресу і відстоювати тематику досліджень, Комісія фактично не змогла організувати своєї поточної роботи. Її плани на наступний рік щоразу скорочувались, а звіти співробітників за минулий рік

надходили із значним запізненням і не завжди відповідали поставленим завданням. Головним же здобутком у діяльності КВСЕУ стало написання цілого ряду монографічних досліджень з історії України XVIII-XIX ст., на основі яких, як зазначав О.П.Оглоблин, мала бути створена схема історії України цього періоду¹¹⁸. Такими працями, зокрема, були *“Історія Колонізації Слобідської України”*, *“Історія заселення південної України”*, *“Історія Слобідської України”*, перероблений і доповнений I том *“Нарису історії України на соціально-економічному ґрунті”*¹¹⁹, *“Нариси з історії польського повстання 1863 року на Україні”* Д.І.Багалія, *“Нариси з історії військових поселень на Україні”* О.Д.Багалій-Татарінової¹²⁰, *“Кріпацька фабрика”* О.П.Оглоблина¹²¹, *“Майно запорізької старшини як джерело для вивчення соціально-економічної історії Запоріжжя”* Н.Д.Полонської-Василенко¹²², два томи *“Нарисів з історії освітнього руху на Україні за доби промислової революції”* Г.Є.Жураківського¹²³, *“Про зовнішню торгівлю Південної Гетьманщини в XVIII ст.”* М.Ф.Тищенко¹²⁴ та інш. Переважна більшість досліджень співробітників КВСЕУ ще у кінці 20-х років була підготовлена до друку, а деякі навіть почали друкувати. Але світу вони тоді так і не змогли побачити, бо багато кого зі згаданих вчених незабаром звинуватили в *“українському буржуазному націоналізмі”* і згодом репресували. Роботи, написані майже 80 років тому, продовжують і дотепер зберігати свою наукову вагу. Але тільки деякі з цих праць були видані, і то лише нещодавно, а значна кількість продовжує лежати в архівах, чекаючи на свій час.

¹Богданина О.М. Діяльність Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури імені академіка Д.І.Багалія (1921-1934 рр.). - Харків, 1994. - 195 с.

²Верба І.В. Життя і творчість Н.Д.Полонської-Василенко (1884-1973). - К.: Поліграфічна дільниця Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, 2000. - 356 с.

³Він же. Олександр Оглоблин. Життя і праця в Україні / НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського / П.С.Сохань (відп. ред.), 1999. - 380 с.

⁴Верба І., Кіржаєв С. Дмитро Багалій і Олександр Оглоблин: до історії творчих стосунків // Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник / Упоряд. Кравченко В.В. - Х.: “Майдан”, 1999. - С.218-270.

⁵Історія Національної Академії Наук України. 1929-1933. Документи і матеріали / Упоряд.: Т.В.Вересовська, В.Г.Врублевський, В.А.Кучмаренко та інш. - К.: Наукова думка, 1993. - 546 с.

⁶Оглоблин О. Пам'яті Дмитра Багалія (1857-1932-1957). (Дмитро Іванович Багалій і українська історична наука) // Український історик. - 1988. - №1-4. - С.104.

⁷Верба І.В. Олександр Оглоблин. Життя і праця в Україні.

⁸Оглоблин О. Пам'яті Дмитра Багалія (1857-1932-1957). - С.104.

⁹Лист О.П.Оглоблина до Д.І.Багалія від 29 березня 1926 р. - Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім.В.І.Вернадського (далі - ІР НБУВ). - Ф.І. - Спр.46032. - Арк.1.

¹⁰Оглоблин О. Пам'яті Дмитра Багалія (1857-1932-1957). - С.104.

¹¹Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 29 грудня 1927 р. - Центральний державний архів вищих органів влади і органів державного управління України (далі - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.4.

¹²Лист О.П. Оглоблина до Д.І.Багалія від 21 жовтня 1926 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46033. - Арк.1.

¹³Лист О.П.Оглоблина до Д.І.Багалія від 22 листопада 1926 р. - Там само. - Спр. 46036. - Арк.1; Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.222.

¹⁴Верба І.В. Життя і творчість Н.Д.Полонської-Василенко (1884-1973). - С.95.

¹⁵Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 30 грудня 1926 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.2.

- ¹⁶Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.219.
- ¹⁷Історія Національної Академії Наук України. 1929-1933. Документи і матеріали. - С. 66.
- ¹⁸Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.231.
- ¹⁹Там само.
- ²⁰Лист О.П.Оглоблина до Д.І.Багалія від 22 квітня 1929 р. - ІР НБУВ - Ф.І. - Спр.46062. - Арк.1-4зв.
- ²¹Історія Національної Академії Наук України. 1929-1933. Документи і матеріали. - С. 363.
- ²²Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. 1929 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк. 39.
- ²³Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 1 липня 1929 р. - Там само. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.3.
- ²⁴Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.234, 237.
- ²⁵Лист Н.Д.Полонської-Василенко до Д.І.Багалія від 3 листопада 1929 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46135. - Арк.1-2.
- ²⁶Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. 1929 р. - Там само. - Спр.46130. - Арк.1-2.
- ²⁷Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. 1929 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк. 24.
- ²⁸Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.240.
- ²⁹Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 23 жовтня 1929 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.19.
- ³⁰Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 16 листопада 1929 р. - Там само. - Арк.25.
- ³¹Верба І.В. Життя і творчість Н.Д.Полонської-Василенко (1884-1973). - С.105.
- ³²Лист О.П.Оглоблина до Д.І.Багалія від 12 грудня 1929 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46057. - Арк.1-2.
- ³³Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 13 грудня 1929 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.51.
- ³⁴Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 18 грудня 1929 р. - Там само. - Арк.6.
- ³⁵Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 27 грудня 1929 р. - Там само. - Арк.54.
- ³⁶Витяг з протоколу №2 Засідання Президії Всеукраїнської Академії Наук від 17 січня 1930 р. - Там само. - Арк.14.
- ³⁷Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.242.
- ³⁸Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 27 грудня 1929 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.54.
- ³⁹О.П.Оглоблина до Д.І.Багалія від 27 січня 1930 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46040. - Арк.1- 2зв.
- ⁴⁰Історія Національної Академії Наук України. 1929-1933. Документи і матеріали. - С.363.
- ⁴¹Верба І.В. Життя і творчість Н.Д.Полонської-Василенко (1884-1973). - С.105.
- ⁴²Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.266-267.
- ⁴³Лист Полонської-Василенко до Багалія Д.І. від 23 січня 1931 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46142. - Арк.1-2.
- ⁴⁴Лист Полонської-Василенко до Багалія Д.І. від 15 січня 1931 р. - Там само. - Спр. 46140. - Арк.1-2.
- ⁴⁵Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.243, 245.
- ⁴⁶Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. 1930 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.34.
- ⁴⁷Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.267.
- ⁴⁸Там само. - С.243.
- ⁴⁹Лист Полонської-Василенко до Багалія Д.І. від 10 січня 1931 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46139. - Арк.1-2.
- ⁵⁰Лист Оглоблина О.П. до Багалія Д.І. від 2 серпня 1931 р. - Там само. - Спр.46068. - Арк.1-4 зв.
- ⁵¹Лист Полонської-Василенко до Багалія Д.І. від 18 листопада 1930 р. - Там само. - Спр.46136. - Арк.1-2.
- ⁵²Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 12 серпня 1930 р. - Там само. - Спр.46117. - Арк.1-2.
- ⁵³Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.268.
- ⁵⁴Лист Полонської-Василенко до Багалія Д.І. від 18 листопада 1930 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46136. - Арк.1-2.
- ⁵⁵Лист Полонської-Василенко до Багалія Д.І. від 24 грудня 1930 р. - Там само. - Спр.46124. - Арк.1-2.
- ⁵⁶Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.249.
- ⁵⁷Там само. - С.267-268.
- ⁵⁸Лист Оглоблина О.П. до Багалія Д.І. від 6 грудня 1930 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46053. - Арк.1-2зв.

- ⁵⁹Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. 1930 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.42зв.
- ⁶⁰*Верба І., Кіржаєв С.* Вказ. праця. - С.244, 250.
- ⁶¹*Верба І.В.* Життя і творчість Н.Д.Полонської-Василенко (1884-1973). - С.106.
- ⁶²Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. 1930 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.34.
- ⁶³*Верба І., Кіржаєв С.* Вказ. праця. - С.248.
- ⁶⁴Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 16 квітня 1930 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.37.
- ⁶⁵*Верба І., Кіржаєв С.* Вказ. праця. - С.248.
- ⁶⁶Лист Оглоблина О.П. до Багалія Д.І. від 26 травня 1930 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46045. - Арк.1-2зв.
- ⁶⁷*Верба І., Кіржаєв С.* Вказ. праця. - С.253.
- ⁶⁸Лист Оглоблина О.П. до Багалія Д.І. від 23 листопада 1930 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46051. - Арк.1-2зв.
- ⁶⁹Лист Оглоблина О.П. до Багалія Д.І. від 6 грудня 1930 р. - Там само. - Спр.46053. - Арк.1-2 зв.
- ⁷⁰Лист Полонської-Василенко до Багалія Д.І. від 10 січня 1931 р. - Там само. - Спр.46139. - Арк.1-2.
- ⁷¹*Верба І., Кіржаєв С.* Вказ. праця. - С.250.
- ⁷²Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 13 січня 1931 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46114. - Арк.1-2.
- ⁷³Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 24 лютого 1931 р. - Там само. - Спр.46143. - Арк.1.
- ⁷⁴Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 16 січня 1932 р. - Там само. - Спр.46159. - Арк.1-2.
- ⁷⁵Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 19 грудня 1931 р. - Там само. - Спр.46155. - Арк.1-2.
- ⁷⁶Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 23 грудня 1931 р. - Там само. - Спр.46156. - Арк.1-2.
- ⁷⁷Там само.
- ⁷⁸Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 16 січня 1932 р. - Там само. - Спр.46159. - Арк.1-2.
- ⁷⁹Лист Полонської-Василенко до Багалія Д.І. від 10 січня 1931 р. - Там само. - Спр.46139. - Арк.1-2.
- ⁸⁰Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 7 квітня 1931 р. - Там само. - Спр.46146. - Арк.1.
- ⁸¹Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 17 червня 1931 р. - Там само. - Спр.46149. - Арк.1-2.
- ⁸²*Верба І., Кіржаєв С.* Вказ. праця. - С.257-258.
- ⁸³Лист Оглоблина О.П. до Багалія Д.І. від 2 серпня 1931 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46068. - Арк.1-4зв.
- ⁸⁴*Верба І., Кіржаєв С.* Вказ. праця. - С.260.
- ⁸⁵Там само. - С.261-262.
- ⁸⁶Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. 1931 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.57.
- ⁸⁷Там само.
- ⁸⁸Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 16 січня 1932 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46159. - Арк.1-2.
- ⁸⁹Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 24 березня 1930 р. - Там само. - Спр.46127. - Арк.1-2.
- ⁹⁰Лист Полонської-Василенко до Багалія Д.І. від 18 листопада 1930 р. - Там само. - Спр.46136. - Арк.1-2.
- ⁹¹Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 24 листопада 1930 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.47.
- ⁹²*Скубицкий Т.* Классовая борьба в украинской исторической литературе // Историк-марксист. - 1930. - №17. - С.27.
- ⁹³Там само. - С.34.
- ⁹⁴*Кравченко В.В.* Д.И.Багалей: научная и общественно-политическая деятельность. - Х.: Изд-во "Основа" при ХГУ, 1990. - С.146-147.
- ⁹⁵Там само. - С.148-149.
- ⁹⁶Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 7 грудня 1930 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.43зв.
- ⁹⁷*Кравченко В.В.* Вказ. праця. - С.145.

- ⁹⁸Лист Оглоблина О.П. до Багалія Д.І. від 16 грудня 1930 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46052. - Арк.1-3.
- ⁹⁹Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. від 1930 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.45.
- ¹⁰⁰Кравченко В.В. Вказ. праця. - С.144-149.
- ¹⁰¹Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.269.
- ¹⁰²Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 30 травня 1931 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46147. - Арк.1-2.
- ¹⁰³Там само.
- ¹⁰⁴Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. 1931 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.57.
- ¹⁰⁵Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.259.
- ¹⁰⁶Оглоблин О. Пам'яті акад. Д.І.Багалія (1857-1932)// Україна. - 1932. - №1-2. - С.167-170; Він же. Пам'яті Дмитра Багалія (1857-1932-1957)... - С.92-105.
- ¹⁰⁷Верба І.В. Життя і творчість Н.Д.Полонської-Василенко (1884-1973). - С.110.
- ¹⁰⁸Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. 1931 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.57.
- ¹⁰⁹Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.269.
- ¹¹⁰Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 14 жовтня 1931 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46152. - Арк.1-2.
- ¹¹¹Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 29 травня 1930 р. - Там само. - Спр.46121. - Арк.1.
- ¹¹²Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 13 листопада 1931 р. - Там само. - Арк.1-2.
- ¹¹³Лист Полонської-Василенко Н.Д. до Багалія Д.І. від 16 січня 1932 р. - Там само. - Спр.46159. - Арк.1-2.
- ¹¹⁴Кравченко В.В. Д.І. Багалій в світлі й тіні своєї "Автобіографії" / Багалій Д.І. Вибрані праці: У 6 т. - Т.1: Автобіографія. Ювілейні матеріали. Бібліографія / Упорядкув., вступ. ст., комент. В.В.Кравченка. - Х.: ХГІ "НУА", 1999. - С.47-48.
- ¹¹⁵Верба І.В. Життя і творчість Н.Д.Полонської-Василенко (1884-1973). - С.105.
- ¹¹⁶Історія Національної Академії Наук України. 1929-1933. Документи і матеріали. - С.364.
- ¹¹⁷Там само. - С.285.
- ¹¹⁸Верба І.В. Життя і творчість Н.Д.Полонської-Василенко (1884-1973). - С.104.
- ¹¹⁹Лист Багалія Д.І. до Оглоблина О.П. 1930 р. - ЦДАВО. - Ф.3561. - Оп.3. - Спр.8. - Арк.42зв.
- ¹²⁰Лист Оглоблина О.П. до Багалія Д.І. від 6 грудня 1930 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46053. - Арк.1-2зв.
- ¹²¹Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.232.
- ¹²²Верба І.В. Життя і творчість Н.Д.Полонської-Василенко (1884-1973). - С.106.
- ¹²³Верба І., Кіржаєв С. Вказ. праця. - С.258.
- ¹²⁴Лист Оглоблина О.П. до Багалія Д.І. від 26 травня 1930 р. - ІР НБУВ. - Ф.І. - Спр.46045. - Арк.1-2зв.

Стариков Г.Н.

Деятельность Комиссии по изучению социально-экономической истории Украины XVIII-XIX ст. (1929-1934 гг.)

Статья посвящена научной работе, проводившейся в рамках Комиссии по изучению социально-экономической истории Украины XVIII-XIX ст. Украинской Академии наук в условиях начала репрессий против интеллигенции.

Starykov G.M.

The activity of the Commission on study the social and economic history of Ukraine in VIII-XIX century (1929-1934)

The article is devoted to the science work of the Commission on study the social and economic history of Ukraine in XVIII-XIX centuries. Of the Ukrainian Academy of Science at the beginning of the campaign of repressions against the intelligence